

O FOTOGRAFII

Terminy i pojęcia istotne

Celem tej pracy jest przede wszystkim przedstawienie terminów i pojęć, czyli narzędzi pozwalających według mnie rozstrzygnąć, które obrazy można nazwać fotografią, a których tak nazywać nie należy. Oczywiście, ściśle rozróżnienie nie zawsze jest możliwe, jednak podane niżej założenia i terminologia powinny ułatwić przynajmniej przybliżoną klasyfikację.

ZAŁOŻENIA PODSTAWOWE

1.
Fotografia to technika rejestracji obrazu za pomocą promieniowania elektromagnetycznego. Zapis powstaje na chemicznym materiale światłoczułym (fotografia klasyczna) lub cyfrowo (fotografia cyfrowa).
2.
Wbrew powszechnemu mniemaniu, obraz fotograficzny nie jest wiernym odbiciem rzeczywistości. Rzeczywistość konwencjonalna, ludzka, umieszczona w czasoprzestrzeni, jest czterowymiarowa i odbywa się w niej ruch, rzeczywistość fotograficzna to jej przeniesienie na płaszczyznę – z konieczności dwuwymiarowe lub co najwyżej prymitywnie symulujące trójwymiar – w którym ruch, czas i przestrzeń można wyrazić jedynie symbolicznie. Dodatkowo, na każdym etapie rejestracji i powielania powstają ograniczenia i zniekształcenia spowodowane przede wszystkim wyborem kadru i obiektywu, a dalej przez błonę fotograficzną, matrycę, obróbkę chemiczną, powiększanie, druk itd. Najbliższą ideału poprawnego oddania rzeczywistości, a tym samym jak najdalej od sztuki, jest nieprzetworzona kolorowa fotografia, zarówno cyfrowa jak i klasyczna.
3.
Z pkt. 1 i 2 wynika, że każda fotografia jest interpretacją.
4.
Każda fotografia jest dokumentem, ponieważ pokazuje to, co było.
5.
Sztuka fotograficzna jest więcej niż interpretacją – jest kreacją; pojawia się w wyniku świadomych, celowych ingerencji ograniczających dosłowność powstałego obrazu.

TERMINY I POJĘCIA

Wychodzę z założenia, może na obecne niechlujne czasy nieco ortodoksyjnego, że zanim zacznie się mówić, trzeba wiedzieć o czym, i że bez logiki i aparatu pojęciowego nie ma ani

istotnej dyskusji, ani pracy. Niektóre zagadnienia przedstawiam nieco szerzej, ponieważ jest to niezbędne dla zrozumienia sposobu pojmowania przeze mnie fotografii, zarówno jako techniki, jak i sztuki.

Literą **n** oznaczam nowe, wprowadzone przez siebie terminy i pojęcia, pozostałe wyjaśniam, rozwijam lub definiuję na nowo. Nie zawsze są to zmiany rewolucyjne, ale zawsze istotne.

Materiał światłoczuły dowolna materia, na której lub za pośrednictwem której rejestruje się obraz: matryca cyfrowa, błona fotograficzna, papier, pokryte właściwą substancją chemiczną kamień, drewno itp.

Fotografia czysta (n) prace powstające wyłącznie w wyniku rejestracji, następnie skopiiowane lub wydrukowane; wszelkie ewentualne deformacje i kreacje rzeczywistości są dokonywane w momencie ekspozycji, a obraz reprodukowany (odbitka, wydruk) jest możliwie najdokładniejszym przeniesieniem obrazu zarejestrowanego. Szczególne, idealne przypadki czystej fotografii to przeźrocze, polaroid, fotogram, oraz im podobne, gdzie obraz zarejestrowany jest jedynym i ostatecznym.

Fotografia manipulowana (n) powstaje wyłącznie w wyniku rejestracji oraz ingerencji fotograficznej w już zarejestrowany obraz.

Fotomontaż szczególna odmiana fotografii, która polega na kreowaniu nadrzeczywistości za pomocą gestów plastycznych i techniki fotograficznej. Obraz jest otrzymywany poprzez sfotografowanie konstrukcji złożonej z różnych elementów, zazwyczaj fragmentów fotografii, wydruków, przedmiotów, ułożonych na płaszczyźnie. Drugim sposobem tworzenia fotomontażu jest konstruowanie kompozycji bezpośrednio pod powiększalnikiem. Fotomontaż zawsze jest dwuwymiarowy – to warunek konieczny.

Fotokolaż trójwymiarowa kompozycja na płaszczyźnie, złożona z fotografii lub ich fragmentów; po jej sfotografowaniu otrzymujemy fotomontaż.

Fotoplastyka (n) wszelkie manualne gesty wobec fotografii (destrukcja negatywu, pozytywu, rysowanie, drapanie, malowanie, fotokolaż, obiekty fotograficzne itp.), będące ingerencją pozafotograficzną, pozwalające na swobodę wobec materiału, jaką dają sztuki plastyczne, wyzwalające spod władzy maszyny.

Fotoliryka (n) wszelkie gesty wobec fotografii, które mają na celu poszerzenie jej horyzontów za pomocą metod zarezerwowanych dla poezji; łączenie fotografii i liryki w układ komplementarny, synteza kontemplacyjnego charakteru sztuki fotograficznej z przeżyciem poetyckim.

Fotoobraz, fotoobiekt każdy obraz lub obiekt wykreowany na bazie fotografii.

Forma zewnętrzny wyraz fotoobrazu, uzyskany poprzez zastosowanie odpowiednich środków artystycznych i technicznych.

Cyfrografia (n) technika kreacji fotoobrazu i jej produkt; polega na elektronicznym przetwarzaniu fotografii w celu uzyskania nowych jakości po rejestracji i jest ingerencją

pozafotograficzną; w dowolnym stopniu zmienia treść i/lub w sposób istotny formę obrazu zarejestrowanego, nierzadko tworzy zupełnie nowy obraz, często błędnie nazywany fotomontażem. Cyfrografia zazwyczaj ogranicza się do kreacji nadrzeczywistości lub cyfrowych przetworzeń, czyli efektów uzyskiwanych przy pomocy oprogramowania komputerowego. Zdarza się też, że jej dokonania są ciekawe, mocne plastycznie, o niebanalnym przekazie i niewątpliwych walorach artystycznych. Do cyfrografii nie zaliczam skanowania oraz typowych zabiegów należących do klasycznej techniki fotograficznej (kadrowanie, plamkowanie, drobny retusz, korekcja barwna itp.), które są obecnie wykonywane cyfrowo i nie zmieniają ani treści, ani w sposób istotny formy obrazu – w tym przypadku następuje jedynie zmiana narzędzia, metody, a nie celu i idei.

Granice znaczeń słów są nieraz trudne do wyznaczenia i cyfrografia jest właśnie tym terminem, spośród prezentowanych w niniejszej pracy, który najtrudniej ująć i jednoznacznie określić jego zasięg, i który może sprowokować najwięcej sporów i nieporozumień, szczególnie między zwolennikami ortodoksyjnego podejścia do fotografii a orędownikami technik cyfrowych. Gwoli ścisłości, żeby nie być posądzonym o brak obiektywizmu – nie należę do żadnej z tych grup, swobodnie poruszam się we wszystkich technikach fotograficznych, często je łączę, mam więc świadomość możliwości i ograniczeń każdej z nich oraz, co najważniejsze, świadomość wymaganych przez nie umiejętności i wiedzy.

Wraz z cyfrografią pojawiło się zagadnienie z pogranicza warsztatu twórczego i etyki, niezwykle istotne, mianowicie – często trudno jest odróżnić efekty uzyskane za pomocą oprogramowania komputera czy cyfrowego aparatu fotograficznego, od efektów stworzonych przy użyciu klasycznych technik fotograficznych, wymagających dużych umiejętności warsztatowych i niejednokrotnie sporej sprawności manualnej. Wtedy pozostaje tylko odwołać się, chociaż to może naiwność we współczesnym świecie, do uczciwości autora pracy, który powinien dokonać jej kwalifikacji i opisu zgodnie z zastosowanymi technikami. Technika wykonania pracy ma znaczenie kluczowe, przynajmniej dla mnie – niezmiennie przecież jedną z wartości dzieła sztuki jest to, że powstaje w wyniku połączenia wysiłku intelektualnego i bezpośredniego, fizycznego kontaktu twórcy z materiałem, które to wartości z powodu nadużywania technik cyfrowych są coraz rzadsze. I jeśli w przypadku fotografii klasycznej możemy mówić, w pewnym uogólnieniu, o negatywie jak o matrycy grafika, czyli istniejącej fizycznie substancji poddanej powolnej i przemyślanej obróbce, z błędami, odciskami palców itp., innymi słowy – ze śladami człowieka, tak w przypadku techniki cyfrowej dysponujemy jedynie precyzyjnym, szybkim, tanim, ale jednocześnie wirtualnym i bezdusznym zapisem zer i jedynek, z towarzyszącym mu często niedoborem myśli i umiejętności.

Technika fotograficzna obejmuje wszelkie działania, których celem jest uzyskanie i powielenie obrazu fotograficznego, czyli zapisanego światłem, dlatego z definicji nie należy do niej obróbka manualna, bliższa plastyce (fotoplastyka) oraz ingerujący w treść i formę fotografii montaż cyfrowy, bliższy grafice komputerowej (cyfrografia). Ze względu na zastosowane narzędzia, technikę fotograficzną można podzielić na klasyczną, cyfrową i mieszaną.

Ingerencja fotograficzna (n) czynności wpływające na formę i treść obrazu fotograficznego za pomocą środków właściwych technice fotograficznej (filtrowanie, błona, parametry

ekspozycji, wielokrotne naświetlenie, wywoływanie, powiększanie, montaż, wykonanie odbitek, techniki szlachetne itp.).

Ingerencja pozafotograficzna (n) czynności wpływające na formę i treść obrazu fotograficznego za pomocą środków nie należących do techniki fotograficznej (montaż komputerowy, obróbka manualna itp.)

Realizm fotograficzny kierunek graniczny, przeciwstawny konceptualizmowi; odtwarza rzeczywistość zgodnie z obserwacją i osiągniętym poziomem poznania, zazwyczaj wymaga warsztatowych umiejętności i dużej wiedzy na temat fotografowanych zjawisk. W moim ujęciu zasadniczo nie jest sztuką fotograficzną, chociaż niekiedy wkracza na jej obszar; ma wielkie znaczenie tam, gdzie niezbędna jest precyzja i obiektywizm, czyli np. w fotografii przyrodniczej, naukowej, reportażu itp. W wyniku upowszechnienia zautomatyzowanej fotografii cyfrowej realizm stał się zjawiskiem masowym, i jako takie nie wymaga specjalistycznych umiejętności, wiedzy i świadomości artystycznej. Realizm w fotografii jest kierunkiem szczególnym, w dużym uproszczeniu można powiedzieć, dwubiegowym. Objawia się to z jednej strony elitarnością, niezbędną w realizowaniu jego założeń wysokim stopniem profesjonalizmu i pojawiającą się wraz ze wzrostem świadomości artystycznej sztuką fotografii, a z drugiej pospolitym cyfropstrykactwem, czystą, zautomatyzowaną do maksimum rejestracją zdarzeń bez towarzyszącej idei i refleksji, pospolitą, powszechną rozrywką. Wraz z rozwojem i upowszechnieniem cyfrowych metod obróbki obrazu, realizm fotograficzny może stać się masową cyfrofografią.

Konceptualizm fotograficzny kierunek graniczny, przeciwstawny realizmowi; występuje zasadniczo w dwóch odmianach: dadaistycznej i konstruktywistycznej. W odmianie będącej pochodną dadaizmu nie wymaga umiejętności, wiedzy i świadomości artystycznej; z założenia jest antysztuką, jego istotą jest idea, obraz stanowi wartość drugorzędą; w tej wersji konceptualizm ogranicza tak zwaną twórczość do pomysłu, stworzenia sytuacji wywołującej wrażenia u odbiorcy, rezygnuje z plastycznej mocy fotografii i rzemieślniczego warsztatu na rzecz wtórnych, naiwnych, postduchampowskich i postdadaistycznych gestów, obecnie dodatkowo popartych chęlną ideologią. Nie jest sztuką fotograficzną w moim ujęciu, sam także definiuje się jako antysztuka a przynajmniej z niej wyrasta, ale w środowiskach o pozornej erudycji jest nazywany sztuką; na jego popularność wpływają małe wymagania warsztatowe, mętność towarzyszących mu intelektualnych konceptów i uczucie elitarności, które wywołuje zarówno u twórcy jak i na nieświadomym blagi, nieprzygotowanym i niesamodzielnym odbiorcy. Konceptualizm w odmianie będącej pochodną znaczących osiągnięć konstruktywizmu i Bauhausu, skupia się głównie na prostocie formy, syntetyczności, minimalizmie, nie odrzuca umiejętności warsztatowych, wiedzy, świadomości artystycznej, estetyki, logiki; w tym przypadku idea i moc plastyczna obrazu są równie ważne; ta odmiana konceptualizmu może prowadzić do doskonałych wyników artystycznych.

Dyfuzjonizm fotograficzny (n) pojęcie stosowane przeze mnie wobec fotografii, których głównym założeniem jest dystansowanie przedstawionych obiektów od ludzkiej rzeczywistości, wyrwanie ich z typowego kontekstu, uwolnienie wyobraźni odbiorcy z ograniczeń konwencjonalnych sposobów myślenia i widzenia. D.f. może być wyłącznie wynikiem ingerencji fotograficznej. Od surrealizmu różni się tym, że nie zrywa z tradycją klasyczną, nie stosuje motywów niezwykłych, nie eliminuje logiki i kontroli rozumu.

Sztuka fotograficzna (fotografia artystyczna) stosując heglowską dialektykę można powiedzieć, że jest syntezą plastycznej mocy i idei; powstaje wtedy, gdy artyście udaje się w sposób zamierzony stworzyć konstrukcję z form przestrzennych i przenieść ją na płaszczyznę kadru możliwie jak najbardziej pozbawiając powstałą kompozycję dosłowności. Można tego dokonać wyłącznie za pomocą środków właściwych technice fotograficznej (ingerencja fotograficzna). Sztuka fotograficzna (jak i każda inna) jest nierozłączna ze świadomością artystyczną, wiedzą i umiejętnościami warsztatowymi, których posiadanie jest warunkiem koniecznym, aby powstało dzieło sztuki.

Dzieło sztuki to dowolny celowy wytwór człowieka o pierwotnym przeznaczeniu nieużytkowym, posiadający wartości estetyczne i intelektualne oraz etyczne, zaspokajający odpowiadające im potrzeby, powstały w wyniku syntezy wiedzy, zdolności i umiejętności, stanowiący przejaw intelektualnej niezależności twórcy

Świadomość artystyczna zdolność umysłu umożliwiająca celowe i przewidywalne w skutkach działanie w danej dziedzinie sztuki; poziom świadomości artystycznej jest pochodną rozwoju i osobowości; to najważniejszy czynnik niezbędny w procesie tworzenia dzieła sztuki.

Umiejętności warsztatowe (warsztat) stopień opanowania technik właściwych dla danej dziedziny sztuki; znajomość całości warsztatu nie zawsze jest konieczna, bywa, że artyści na niektórych etapach realizacji pracy korzystają z usług specjalistów (laboranci w fotografii, korektorzy w literaturze).

Rzeczywistość (rzeczywistość konwencjonalna, ludzka) względny, wielowymiarowy i złożony system, w którym znajduje się istota lub przedmiot; jest zależna od świadomości i aktywności.

Rzeczywistość fotograficzna (n) występuje wtedy, gdy zarejestrowany (powielony) obraz jest w jak największym stopniu zbliżony do ludzkiej, konwencjonalnej rzeczywistości. Pozornie podobna do rzeczywistości konwencjonalnej, jednak zawsze jest tylko jej zdeformowanym fragmentem.

Nadrzeczywistość fotograficzna innymi słowy, stary, poczciwy nadrealizm, albo surrealizm, jak kto woli.

Kłamstwo (falszerstwo) fotograficzne występuje wtedy, gdy fotografia i/lub towarzyszący jej opis zostały zmanipulowane w celu oszukania odbiorcy i przedstawienia mu rzeczywistości niezgodnej z jej pozafotograficznym obszarem. Problem ten jest natury etycznej i w zasadzie dotyczy jedynie fotografii mającej być przekazywaniem wiedzy o świecie (reportaż, fot. dokumentalna, prasowa itp.), bowiem w przypadku np. fotografii reklamowej z założenia mamy do czynienia z fałszerstwem, ale w konwencji teatru, gry o oczywistych zasadach.

Nie wszystkie powyższe terminy i pojęcia są definicjami równościowymi w ścisłym znaczeniu, niektóre są bliższe definicjom cząstkowym. Niewątpliwie jednak porządkują i wyjaśniają podstawowe zagadnienia związane z fotografią i sztuką fotografii, co dotychczas

zbyt często było pozostawione na pastwę dyletantów, nieodczuwających potrzeby istnienia spójnego, logicznego systemu podstawowych pojęć, bez którego przecież wszelka dyskusja jest niemożliwa. Oczywiście może się zdarzyć, że konstrukcje pojęciowe nie wystarczą do jednoznacznej kwalifikacji (podobnie jak trudno jest określić na ciągłym widmie optycznym gdzie kończy się np. barwa żółta a zaczyna pomarańczowa). Wtedy pozostaje już tylko fenomenologiczna intuicja racjonalna, albo przynajmniej zdrowy rozsądek.

Copyright by Tomasz Sobieraj, 2006, 2011. Kopiowanie całości lub części w jakiegokolwiek formie, bez pisemnej zgody autora zabronione